

УДК: 581.93; 502.5 (477.54)

Охоронювані та рідкісні види вищої водної та прибережно-водної флори Харківської області (Україна)

А.Б.Рокитянський¹, Ю.Г.Гамуля²

¹Харківська державна зооветеринарна академія (Харків, Україна)

²Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна (Харків, Україна)
artemborisovichro@gmail.com; y.gamulya@karazin.ua

В статті наведені результати дослідження рідкісних та охоронюваних видів водної та прибережно-водної флори Харківської області. За результатами польових досліджень, аналізу літературних даних та матеріалів гербарію *CWU* встановлено, що до вищої водної флори регіону належать 53 види вищих судинних рослин, а до прибережно-водної – 120. Складено анотований список рідкісних та охоронюваних видів вищої водної та прибережно-водної флори регіону, визначений статус охорони для кожного виду. Загалом з виявлених видів до Червоної книги України внесено чотири види водних (*Salvinia natans* (L.) All., *Trapa natans* L., *Utricularia intermedia* Hayne, *U. minor* L.) та один вид прибережно-водних рослин (*Caldesia parnassifolia* (L.) Parl.). Один вид є ендеміком (*Rorippa brachycarpa* (C.A. Mey) Hayek), три види – третинними реліктами (*Trapa natans*, *Salvinia natans*, *Caldesia parnassifolia*), до Європейського червоного списку включений *Ceratophyllum tanaiticum* Sapjg., ще два види включені у Додаток I Бернської конвенції (*Salvinia natans*, *Wolffia arrhiza* (L.) Horkel ex Wimmer). До Переліку видів рослин, що підлягають особливій охороні на території Харківської області (2001 р.), належить 15 видів водних та 6 видів прибережно-водних рослин. Загалом охороні підлягають 18 водних та 13 прибережно-водних видів судинних рослин. Ще 28 видів з обох груп потребують досліджень з метою встановлення їх соціологічного статусу та заходів щодо охорони на регіональному рівні.

Ключові слова: флора, водні та прибережно-водні види, рідкісні та охоронювані види, Харківська область.

Охраняемые и редкие виды высшей водной и прибрежно-водной флоры Харьковской области (Украина)

А.Б.Рокитянский, Ю.Г.Гамуля

В работе представлены результаты изучения редких и охраняемых видов водной и прибрежно-водной флоры Харьковской области. По результатам полевых исследований, анализа литературных данных и материалов гербария *CWU* установлено, что к высшей водной флоре региона относится 53 вида высших водных сосудистых растений, а к прибрежно-водной – 120. Составлен аннотированный список редких видов высшей водной и прибрежно-водной флоры изучаемой территории. Для каждого вида определен статус охраны. Установлено, что в Красную книгу Украины внесены четыре вида водных (*Salvinia natans* (L.) All., *Trapa natans* L., *Utricularia intermedia* Hayne, *U. minor* L.) и один вид прибрежно-водных растений (*Caldesia parnassifolia* (L.) Parl.), один вид является эндемиком, еще три вида – третичными реликтами. В Европейский красный список включен *Ceratophyllum tanaiticum* Sapjg., два вида входят в Приложение I Бернской конвенции. В Перечень растений, подлежащих охране на территории Харьковской области (2001 г.), включено 15 видов водных и 6 видов прибрежно-водных растений. Таким образом, на территории Харьковской области охране подлежат 18 водных и 13 прибрежно-водных видов сосудистых растений. Еще 28 видов требуют проведения исследований с целью установления их соціологического статуса и необходимых мер охраны на региональном уровне.

Ключевые слова: флора, водные и прибрежно-водные виды, редкие и охраняемые виды, Харьковская область.

Rare and protected aquatic and coastal aquatic species in the Kharkiv region (Ukraine)

A.B.Rokityansky, Yu.G.Gamulya

The article presents the results of research of rare and protected aquatic and coastal aquatic species of the Kharkiv region. Using the results of field research, analysis of literature data and material of herbarium *CWU* it has been established that higher aquatic flora of the region includes 53 species of higher vascular plants, 120 species are related to coastal aquatic plants. A list of rare species of higher aquatic and coastal aquatic flora

of the studied area has been made. The conservation status of each species has been defined. Of them four species of aquatic plants (*Salvinia natans* (L.) All., *Trapa natans* L., *Utricularia intermedia* Hayne, *U. minor* L.) and one species of coastal aquatic plants (*Caldesia parnassifolia* (L.) Parl.) are included in the Red Book of Ukraine. One species is endemic, three species are tertiary relics. *Ceratophyllum tanaiticum* Sapjog. is included in the European Red List. Two species are included in the Bern Convention List. The list of plants to be protected in the Kharkiv region (2001) includes 15 species of aquatic and 6 species of coastal aquatic plants. In general, in the Kharkiv region 18 species of aquatic plants and 13 species of aquatic coastal vascular plants are subject to protection. Another 28 species require research to establish their zoological status and necessary protection measures at the regional level.

Key words: water flora, coastal aquatic species, rare and protected species, Kharkiv region.

Вступ

Однією з умов вступу України до Євросоюзу є збільшення території природно-заповідного фонду. Особливо ця проблема важлива для Харківщини, де загальна площа природно-заповідного фонду не перевищує 2,1%. Проте будь-яка робота, спрямована на дослідження та охорону природних угруповань, не можлива без інвентаризації раритетної складової флори регіону. При цьому важливим завданням є не лише аналіз літературних джерел, а й ретельні дослідження рідкісних та зникаючих видів в гербарних колекціях. Внаслідок зміни гідрологічного режиму після зарегулювання річок та проведення меліоративних заходів, забруднення водойм стічними водами, агрохімікатами та іншої господарської діяльності багато видів вищих водних та прибережно-водних рослин почали скорочувати свій ареал на території області, а деякі види навіть стоять на межі зникнення. Тому необхідно приділяти більше уваги охороні як самих водних рослин, так і їх місцезростань, а виявлені нові локалітети рідкісних рослин мають бути включені до Природно-заповідного фонду та екомережі Харківської області.

Територія досліджень розташована в межах вододілу, що відокремлює басейни Дону і Дніпра. До басейну Дону належить 75% площі області (р. Сіверський Донець із системою приток: Оскіл, Уди, Берека, Лопань, Сухий Торець, Великий Бурлук, Вовча, Мжа, Харків та ін.) та 25% до басейну Дніпра (система лівих приток: Орель, Мерла, Орчик, Орелька, Берестова та ін.). Загалом на території Харківської області нараховується близько 867 водотоків загальною довжиною 6,4 тис. км, з яких 256 мають довжину більше ніж 10 км, а коефіцієнт густоти річкової мережі дорівнює 0,179 км на 1 км². На річках побудовано більше ніж 50 водосховищ, а також близько 2000 ставків (Демченко, 1971).

За результатами дослідження стану вивчення вищої водної та прибережно-водної флори Харківської області (Рокитянський, Гамуля, 2014) було встановлено, що флора області вивчалась не рівномірно. Достатньо дослідженими виявились лише три райони: Зміївський, Харківський та Чугуївський, саме ці території історично висвітлені в наукових працях завдяки дослідженням видатних науковців-ботаніків, які працювали у Харківському університеті, починаючи з XIX ст. (В.М. Черняєв, Н.Н. Наливайко, Г.І. Ширяєв, Є.М. Лавренко, В.І. Талієв, М.В. Клоков, І.Г. Зоз, М.М. Цвельов та ін.). Ще 15 з 27 районів області в гербарії СВУ представлені нечисленими матеріалами, а гербарій та літературні вказівки про безпосередні місця зростання ще у дев'яти районах майже взагалі відсутні. Першою роботою, присвяченою суто дослідженню флори вищих водних рослин, стала монографія М.Я. Савенкова, що вийшла з друку в 1910 р. (Савенков, 1910). Впродовж тривалого часу дослідженню водної складової флори достатньої уваги не приділялось і лише у 70-х роках XX століття розпочинається ретельне вивчення вищої водної флори та рослинності долини р. Сіверський Донець. Результати цих досліджень викладені в численних роботах Г.А. Черної (1978, 1982, 2006), Д.В. Дубини і Г.А. Черної (1984), Г.О. Казарінової (Казарінова, 2013, 2014) та А.Б. Рокитянського (Рокитянський, 2014, 2016; Рокитянський, Романченко, 2016). Окремі відомості можна знайти у загальнофлористичних роботах Л.М. Горелової зі співавторами (Горелова, Алехин, 1999, 2002; Горелова і др., 1995, 2007). Проте у більшості цих робіт наводилось лише загальне розповсюдження видів по території області. Зважаючи на такий стан, наразі майже неможливо скласти уявлення про достовірне розповсюдження більшості видів рідкісних рослин в регіоні. Представлена робота присвячена узагальненню існуючих відомостей щодо розповсюдження рідкісних видів вищої водної та прибережно-водної флори регіону та інвентаризації достовірних локалітетів, підтверджених гербарними зборами або процитованими в літературі.

Матеріали та методика дослідження

В роботі використані матеріали польових досліджень, проведених авторами в Зміївському, Харківському, Чугуївському, Балаклійському, Вовчанському, Дворічанському, Валківському, Богодухівському районах (з 1994 по 2016 рр.), та результати аналізу публікацій за 150 років. До списку були включені лише ті роботи, в яких наведені дані про безпосередні місця зростання рідкісних видів. Загалом було оброблено понад 2000 гербарних зразків з гербарію Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна (CWU), в тому числі зібраних особисто авторами, та гербарні збори окремих видів в Національному гербарії України (KW). Також в статті використані дані про гербарні збори з території Харківської області з Гербарію Ботанічного інституту імені В.Л.Комарова РАН (LE), переглянуті у 1978 р. та люб'язно надані науковим куратором Гербарію Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини доцентом Г.А. Чорною.

До анотованого списку рідкісних та охоронюваних видів Харківської області включено види, які є відомими для регіону за літературними даними та представлені в гербарії CWU. В анотованому списку цитуються лише зразки, які підтверджують знахідки рідкісних видів на території області та їх локалітети. Для кожного виду наведені: охоронний статус, екологія, ареал зростання, розповсюдження по області, місця зростання у відповідності до гербарних зборів та вказівок у літературних джерелах. Гербарні зразки цитуються мовою оригіналу.

Охоронний статус видів встановлений за Червоною книгою України (2009), Переліком регіонально рідкісних рослин Харківської області 2001 р. (Офіційні переліки..., 2012), Європейським червоним списком (European Red List..., 2011), Додатком I Бернської конвенції (Bern Convention..., 1979). Також враховані види, що зростають у складі асоціацій, занесених до Зеленої книги України (Зелена книга..., 2009) та Зеленого списку Харківської області (Клімов та ін., 2005). До анотованого списку включені види, що можуть бути рекомендовані до включення в перелік видів, охоронюваних в регіоні, як такі, для яких відомі лише кілька достовірних місцезростань, або рідкісні види, відомі з літературних джерел та наразі не підтверджені гербарними зразками. Назви видів наведені відповідно до «Vascular plants of Ukraine. A nomenclatural checklist» (Mosyakin, Fedoronchuk, 1999).

Результати та обговорення

Флора Харківської області нараховує принаймні 1250 видів вищих судинних рослин (Горелова, Алехин, 2002). За результатами проведених авторами досліджень (Рокитянський, Гамуля, 2014) встановлено, що до вищої водної флори регіону належать 53 види вищих судинних рослин, а до прибережно-водної – 120.

Созологічний аналіз вищої водної та прибережно-водної флори показав наявність у складі вищої водної флори регіону видів, які мають різний охоронний статус. До Червоної книги України (Червона книга..., 2009) включено чотири водні види: *Salvinia natans* (статус – неоцінений), *Trapa natans* (неоцінений), *Utricularia intermedia* (вразливий), *Utricularia minor* (вразливий) та один прибережно-водний – *Caldesia parnassifolia* (природоохоронний статус – зникаючий). До Європейського червоного списку (European Red List..., 2011) внесено один вид – *Ceratophyllum tanaiticum*, що потребує особливої охорони, та два види – *Salvinia natans* та *Wolffia arrhiza*, які входять у Додаток I Бернської конвенції (Bern Convention..., 1979). До третинних реліктів належать два водних види – *Trapa natans* та *Salvinia natans* та один прибережно-водний – *Caldesia parnassifolia*. Ще один вид – *Rorippa brachycarpa* є ендеміком.

До Переліку видів рослин, що підлягають особливій охороні на території Харківської області 2001 р. (Офіційні переліки..., 2012), внесено 15 видів вищої водної флори (*Batrachium circinatum*, *B. rionii*, *Caulinia minor*, *Hottonia palustris*, *Nymphaea alba*, *N. candida*, *Nuphar luteum*, *Potamogeton obtusifolium*, *P. sarmaticus*, *Stratiotes aloides*, *Utricularia intermedia*, *U. minor*, *U. vulgaris*, *Vallisneria spiralis*, *Wolffia arrhiza*) та 6 видів прибережно-водної флори (*Comarum palustre*, *Cicuta virosa*, *Carex pseudocyperus*, *Calla palustris*, *Sparganium minimum*, *Typha laxmannii*).

За результатами обробки відомих літературних джерел та гербарного матеріалу встановлено, що з видів, які можуть бути віднесені до раритетної складової флори, зростання 9 видів не підтверджено гербарними зразками. Це такі види, як *Batrachium aquatile* (L.) Dumort., *Trapa natans* L., *Utricularia intermedia* Hayne, *Callitriche stagnalis* Scop., *Wolffia arrhiza* (L.) Horkel ex Wimmer, *Scripus radicans* Schkuhr., *Scripus triquetus* L., *Sparganium neglectum* Beeby. Натомість 3 види, гербарій яких зберігається в CWU, відсутні у флористичних зведеннях. Це такі види, як *Bolboschoenus planiculmis* (F. Schmidt) T.V. Egorova, *Scolochloa festucacea* (Wild.) Link, *Scripus*

hippolytii (V. Krecz.) V. Krecz. Також окремої уваги потребують види, зростання яких на території Харківської області не підтверджувалось вже кілька десятиліть або які відомі лише за зборами з окремих локалітетів. У зв'язку зі слабкою вивченістю флори області наразі встановити достовірне розповсюдження цих видів та їх созологічний статус без проведення ретельних польових досліджень водойм області неможливо.

Окремо слід зазначити, що дослідження дозволили встановити локалітети зростання видів, що входять до складу рідкісних та охоронюваних асоціацій. Серед них до Зеленої книги України (Зелена книга..., 2009) занесені 8 асоціацій водної рослинності (*Salvinetum natantis*, *Ceratophylletum tanaitici*, *Nymphaetum albae*, *Nymphaetum candidae*, *Nympharetum luteae*, *Potametum sarmatici*, *P. obtusifoliae*, *Batrachietum rionni*) та дві асоціації прибережно-водної рослинності (*Glycerietum arundinaceae*, *Sparganietum minimi*). До Зеленого списку Харківської області (Клімов та ін., 2005) віднесено дві асоціації водних рослин (*Wolffetum (arrhizae) lemnoza* та *Stratiotetum aloidis*) і три асоціації прибережно-водних (*Acoreta calami*, *Typheta laxmanni*, *Hippuretum vulgaris*). Для кількох асоціацій встановлені нові локалітети.

Слід окремо зазначити, що за сучасними даними деякі з перелічених вище видів (*Vallisneria spiralis*, *Typha laxmannii*) та асоціацій (*Acoreta calami*, *Typheta laxmanni*), що включені до існуючих переліків, є значно більш поширеними по області, ніж це вважалось раніше. Це дозволяє ставити питання про їх виключення з переліків охоронюваних видів та рідкісних асоціацій.

За результатами проведених досліджень встановлено, що 28 видів потребують проведення ретельних досліджень та оцінки їх созологічного значення з метою визначення необхідності охорони на регіональному рівні. Серед них 11 видів водних (*Batrachium aquatile*, *B. trichophyllum*, *Ranunculus polyphyllus*, *Callitriche hermaphroditica*, *C. stagnalis*, *C. palustris*, *Elatine alsinastrum*, *Potamogeton acutifolius*, *P. compressus*, *P. gramineus*, *P. nodosus*, *P. trichoides*) та 17 видів прибережно-водних рослин (*Caltha palustris*, *Ranunculus lingua*, *Rorippa palustris*, *Naumburgia thyrsoflora*, *Berula erecta*, *Menyanthes trifoliata*, *Iris pseudacorus*, *Bolboschoenus planiculmis*, *Carex rostrata*, *Cyperus glomeratus*, *Scripus hippolytii*, *S. radicans*, *S. triqueter*, *Glyceria notata*, *Scolochloa festucacea*, *Sparganium neglectum*).

Висновки

Встановлено, що в цілому вища водна та прибережно-водна флора Харківської області досліджена неповно. З 53 видів вищої водної флори, що достовірно зростають на території Харківської області або знахідки яких підтверджені гербарними зборами, рідкісними є 18 видів (34,0%). Зі 120 видів прибережно-водної флори, що мають підтверджені місця зростання, рідкісними видами є 13 (10,8%). З них до Червоної Книги України (2009) включено чотири види водної – *Salvinia natans*, *Trapa natans*, *Utricularia intermedia*, *U. minor* та один вид – *Caldesia parnassifolia* прибережно-водної флори Харківської області.

До Європейського червоного списку включено один вид водної флори – *Ceratophyllum tanaiticum*, два види *Salvinia natans* та *Wolffia arrhiza* у Додаток I Бернської конвенції, ще два види водної – *Trapa natans*, *Salvinia natans* та один вид прибережно-водної флори – *Caldesia parnassifolia* є реліктами, окрім того, ще один вид – *Rorippa brachycarpa* є ендеміком.

До Переліку видів рослин, що підлягають особливій охороні на території Харківської області, належать 15 видів водної флори та 6 видів прибережно-водної флори.

З видів, які можуть бути віднесені до раритетної складової флори, зростання 9 видів не підтверджено гербарними зразками, для кількох видів зростання на території Харківської області не підтверджувалось вже кілька десятиліть, тому наразі встановити достовірне розповсюдження цих видів та їх созологічний статус без проведення ретельних польових досліджень водойм області неможливо.

Окрім індивідуальної охорони рідкісних видів на території області, охороняються 10 асоціацій, що занесені до Зеленої Книги України (8 водних та 2 прибережно-водні), та 5 – до Зеленого списку Харківської області (2 водні та 3 прибережно-водні).

Автори висловлюють щире подяку науковому куратору Гербарію Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, кандидату біологічних наук, доценту Г.А. Чорній за надані матеріали і цінні рекомендації, надані під час написання статті.

Анотований список
рідкісних та охоронюваних видів вищої водної та прибережно-водної флори
Харківської області

Умовні позначення:

CWU – перелік місцезростань за гербарними зразками

Lim. – відомості про розповсюдження видів за літературними джерелами

(*) – види, занесені до Червоної книги України (Червона книга..., 2009)

(+) – види, занесені до Переліку регіонально рідкісних рослин Харківської області 2001 р. (Офіційні переліки..., 2012)

(er) – види, занесені до Європейського червоного списку (European Red List..., 2011)

(b*) – види, які входять у Додаток I Бернської конвенції (Bern Convention..., 1979)

(g*) – види, що зростають у складі асоціацій, занесених до Зеленої книги України (Зелена книга..., 2009)

(g+) – види, що входять до складу асоціацій, занесених до Зеленого списку Харківської області (Клімов та ін., 2005)

(!) – рослини, статус яких не встановлений, які потребують ретельних досліджень та охорони

(-) – рослини, зростання яких не підтверджено гербарними зразками

(?) – види, що не були знайдені в регіоні впродовж тривалого терміну

Водні види

Відділ – *Polypodiophyta* – Папоротеподібні

Клас – *Polypodiopsida* – Папоротевидні

Родина – *Salviniaceae* T. Lestib – Сальвінієві

1. *Salvinia natans* (L.) All. – Сальвінія плаваюча.

Охор.: (*) (g*) (b*). Ареал: Євразійський, релікт. Екол.: в заплавах водоймах, затоках р. Сів. Донець. Розп.: спорадично в центральних та південних районах області, інколи масово в осінній період (Харківський, Чугуївський, Зміївський р-ни). *Lim.*: Чорна, 1982, 2001, 2006, 2013; Горелова, Алехин, 2002; Определитель..., 1987; Савенков, 1910; Ширяев, 1903; Наливайко, 1898; Черняев, 1859. *CWU*: Зміївський, Ізюмський, Чугуївський р-ни по руслу Сів. Дінця. (Ширяев, 1905; Свистунова, 1947; Цвельов, 1949; Рокитянський, 2010).

Відділ – *Magnoliophyta* – Покритонасінні

Клас – *Magnoliopsida* – Дводольні

Родина *Nymphaeaceae* L., 1753 – Лататтєві

2. *Nuphar luteum* (L.) Smith – Глечики жовті

Охор.: (+) (g*). Ареал: Євросибірський. Екол.: по берегам річок, на течії, по затоках. Розп.: по всій області. *Lim.*: Горелова, Алехин, 2002; Чорна, 1982; Савенков, 1910; Тимофеев, 1903; Ширяев, 1903; Наливайко, 1898; Черняев, 1859. *CWU*: Зміївський, Чугуївський р-ни вздовж берегів та заток р. Сів. Донець. (Свистунова, 1956; Чорна, 1978; Рокитянський, 2010).

3. *Nymphaea alba* L. – Латаття біле

Охор.: (+) (g*). Ареал: Європейський. Екол.: у стоячих та повільно текучих водах. Розп.: зрідка по всій області. *Lim.*: Чорна, 2006, 1982; Горелова, Алехин, 2002; Савенков, 1910; Тимофеев, 1903; Ширяев, 1903; Наливайко, 1898; Черняев, 1859. *CWU*: Зміївський та Чугуївський р-ни. (Батюк, 1949; Свистунова, 1956; Чорна, 1978; Рокитянський, 2010). [Зміївський р-н, оз. Комишувате (Чорна, 1978), Зміївський та Чугуївський р-ни по р. Сів. Донець (Батюк, 1949; Свистунова, 1956; Чорна, 1978; Рокитянський, 2010)].

4. *Nymphaea candida* J. Presl. – Латаття сніжно-біле

Охор.: (+) (g*). Ареал: Євросибірський. Екол.: у річках, затоках, старицях. Розп.: зрідка по всій області. *Lim.*: Чорна, 2006, 1982; Горелова, Алехин, 2002. *CWU*: Зміївський та Чугуївський р-

ни. (Цвельов, 1955). [Чугуївський р-н, р. Сів. Донець. р. Сев. Донець, в р-не Малиновського лесн-ва, старица в пойме (Цвельов, 1955), Зміївський р-н, Зміївск. р-н, Лиман (1920)].

Родина – *Ceratophyllaceae* S.F. Gray – Куширові

5. *Ceratophyllum tanaiticum* Sareg. – Кушир донський

Охор.: (g*) (er). Ареал: Європейський, релікт. Екол.: в озерах, заплавах водоймах. Розп.: рідкісний вид, декілька місцезнаходжень, Зміївський, Печенізький р-ни. *Lim.*: Гамуля, 1994; Чорна, 1982, 2001, 2006; Горелова, Алехин, 1995; Горелова и др., 2002; Рокитянський, 2016. *CWU*: Вовчанський, Печенізький р-ни. [Волчанск. р-н: между Ст. Салтовом и с. Хотомлей, к востоку от с. Новоодоновка, небольшое озеро (Цвельов, 1956); дублет в LE; Печенежск. р-н, у пгт Печенеги, небольшое озеро на лугу у края песчаной террасы в 4 км от моста через р. Сев. Донець (Цвельов, 1956); дублет в LE]. LE: Харьк. обл., Балаклеевский р-н, в 4-5 км к сев.-вост. от Балаклеи. С плодами! 29.VII.1972. Н.Цвельов.

Родина – *Elatinaceae* Dumort. – Руслицєві

6. *Elatine alsinastrum* L. – Руслиця мокрична

Охор.: (!). Ареал: Євразійський. Екол.: по стоячих неглибоких водоймах, плавнях на болотах. Розп.: спорадично в басейні Сіверського Дінця. *Lim.*: Чорна, 2006, 1982; Савенков, 1910; Наливайко, 1898; Черняев, 1859. *CWU*: Дергачівський р-н, Зміївський р-н. (Лавренко Є.М., 1920; Зоз І.Г., 1939; Кидняк, 1939; Цвельов М.М., 1951; Чорна Г.А., 1980). [Харьковский у. и г. Окр. с. Дергачи. Хут бережной. На сыровой почве. сплошного растит. покрова – Лавренко Е.М., 31.07.1920; Окр. с. Змиевской Лиман в пойме с водой – Зоз И.Г. 1939; Окр Харьков. Болотце среди полей у северо-восточн. окраины хут Омельянова (район ст. Занки – Цвельов Н.Н., 21.05.1951) KW: [окр. Харькова, за Куряжем – Г. Ширяев, 1893; пгт Дергачи, болото луговой террасы р. Лопань. Лавренко, 1916; Золочевск. р-н, х. Феськи, большое Феськовское озеро. Лавренко, 1916; Змиевск. р-н, окр. с. Лиман, Большое Крячковатое оз. Лавренко, 1919].

Родина – *Ranunculaceae* Juss., 1789 – Жовтецеві

7. (?)(-) *Batrachium aquatile* (L.) Dumort. – Водяний жовтець водний

Ареал: Європейський. Екол.: в повільно текучих водах. Розп.: зрідка, околиці м. Харкова. *Лім.*: Чорна, 2006, 1982. *СВУ*: зразки відсутні.

8. *Batrachium circinatum* (Sibth.) Sprach – Водяний жовтець округлий

Охор.: (+). Ареал: Євразійський. Екол.: в затоках, руслах річок. Розп.: розсіяно в центральних та південних частинах області. *Лім.*: Горелова, Алехин, 2002; Чорна, 1982. *СВУ*: Золочівський, Балаклійський, Вовчанський р-ни. (Цвельов, 1950, 1957; Чорна, 1978; Горелова, Чорна, 1978).

9. *Batrachium rionii* (Lagger) Nyman – Водяний жовтець Ріона

Охор.: (+) (g*). Ареал: Євразійський. Екол.: в стоячих, переважно солонуватих водоймах. Розп.: спорадично по області. *Лім.*: Чорна, 1982. *СВУ*: Кегичівський р-н. (Цвельов, 1949). [Кегичевск. р-н, ст. Землянки, болотце среди солончакового луга (Цвельов, 1949)].

10. (?) *Batrachium trichophyllum* (Chaix) Bosch – Водяний жовтець волосистий

Охор.: (!). Ареал: Циркумпольярний. Екол.: в повільно текучих водах. Розп.: спорадично по області. *Лім.*: Чорна, 1982; Гамуля, 1994. *СВУ*: Зміївський р-н. (Журавльов, 1937). [Змієвск. р-н, Задонецкие хутора, болото на пойменном луку р. Сев. Донец (Журавлев, 1937)].

11. (?) *Ranunculus polyphyllus* Waldst. et Kit. ex Willd. – Жовтець багатокореневий

Охор.: (!). Ареал: Євразійський. Екол.: в солонуватих водах. Розп.: дуже зрідка, в околицях м. Харків. *Лім.*: Чорна, 2006, 1982; Савенков, 1910; Тимофеев, 1903; Наливайко, 1898. *СВУ*: Дергачівський, Харківський р-ни. (Цвельов, 1949, 1950).

Родина – Primulaceae Vent. – Первоцвітні

12. *Hottonia palustris* L. – Турча болотна

Охор.: (+). Ареал: Європейський. Екол.: в заплавах водоймах. Розп.: зрідка по всій області. *Лім.*: Чорна, 2006, 1982; Горелова, Алехин, 2002; Савенков, 1910; Тимофеев, 1903; Наливайко, 1898; Черняев, 1859. *СВУ*: Зміївський, Чугуївський, Харківський, Валківський р-ни, м. Харків. (Лавренко, 1916; Божко, 1928; Цвельов, 1950; Чорна, 1983; Громакова, 2014).

Родина – Trapaeeae Dumort. –

Водяногоріхові

13. (?) *Trapa natans* L. – Водяний горіх плаваючий

Охор.: (*) (-). Ареал: Циркумпольярний, релікт. Екол.: в затоках річок та озер. Розп.: басейн Сів. Дінця, дуже мало, ставок в долині р. Уди, смт. Золочів (інтродуковано в 80-ті рр.. ХХ ст. популяція). *Лім.*: Чорна, 2006, 2001, 1982; Ширяев, 1903; Черняев, 1859. *СВУ*: зразки відсутні.

Родина – Lentibulariaceae Rich. –

Пухирникові

14. (?) *Utricularia intermedia* Haune – Пухирник середній

Охор.: (*) (+) (-). Ареал: Циркумпольярний. Екол.: по торфових болотах. Розп.: зрідка, [Зміївський р-

н. окол. с. Лиман, торф'яник. 21.06.1921. Є. Лавренко]. *Лім.*: Чорна, 2006, 2001, 1982; Савенков, 1910; Наливайко, 1898. *СВУ*: зразки відсутні.

15. (?) *Utricularia minor* L. – Пухирник малий

Охор.: (*) (+) (-). Ареал: Циркумпольярний. Екол.: в стоячих водах, канавах, на болотах. Розп.: зрідка. *Лім.*: Чорна, 2006, 1982; Савенков, 1910; Казарінова, 2014; Літопис природи НПП «Слобожанський», 2016. *Гербарій*: Валковский р-н, Рокитянское лесничество, оз. Лиман 09.06.1915. К.Залесский (KW); Змиевской р-н, с. Андреевка, «Сухой Лиман» 25.05.1920, Е.Лавренко (KW); с. Лиман, восточная «галявина» Бишкинского бора, сфагновое болото. 22.06.1920, Е. Лавренко. *LE*: Харьк. обл., Старо-Салтовский рн, озерко со сфагновой сплавиной у опушки молодого соснового леса немного восточнее дороги из Старого Салтова в Хотомлю. Veget. экз., в массовом кол-ве. 27.VIII. 1956. Н.Цвелев.

16. *Utricularia vulgaris* L. – Пухирник звичайний

Охор.: (+). Ареал: Циркумпольярний. Екол.: в стоячих заплавах водоймах. Розп.: доволі зрідка, спорадично по всій області. *Лім.*: Чорна, 2006, 1982; Горелова, Алехин, 2002; Савенков, 1910; Тимофеев, 1903; Наливайко, 1898. *СВУ*: Чугуївський, Вовчанський, Зміївський, Золочівський, Ізюмський, Балаклійський, Валківський, Дергачівський р-ни., м. Харків. (Цвельов, 1951, 1956; Чорна, 1978, 1979, 1980).

Родина – Callitrichaceae Link – Виринницеві

17. (?) *Callitriche hermaphroditica* L. – Виринниця двостатева

Охор.: (!) (-). Ареал: Циркумпольярний. Екол.: в озерах, стоячих водоймах та повільно текучих водах. Розп.: зрідка. *Лім.*: Чорна, 2006, 1982; Черняев, 1859. *СВУ*: Харьковский р-н, х. Каленикова, р. Лопань. 30.09.1923. Козлов [наразі зразок відсутній].

18. (?) *Callitriche stagnalis* Scop. – Виринниця ставкова

Охор.: (-). Ареал: Циркумпольярний. Екол.: в стоячих водах, на вологих та заболочених місцях. Розп.: зрідка, околиця м. Харкова. *Лім.*: Чорна, 2006, 1982; Черняев, 1859. *СВУ*: зразки відсутні.

Клас – Liliopsida – Однодольні

Родина – Hydrocharitaceae Juss. – Жабурникові

19. *Stratiotes aloides* L. – Водяний різак алоевидний

Охор.: (+) (g+). Ареал: Євросибірський. Екол.: в затоках річок та стоячих заплавах водоймах. Розп.: розсіяно по всій області. *Лім.*: Чорна, 2006, 1982; Горелова, Алехин, 2002; Савенков, 1910; Наливайко, 1898; Черняев, 1859. *СВУ*: Вовчанський, Балаклійський р-н, Зміївський р-ни. (Чорна, 1978, 1979; Громакова, 2014, 2015). [Волчанск. р-н, окр. с. Верхняя Писаревка, в лесной старице, окр. с. Старицы, старица; Балаклеевск. р-н, окр. с. Протопоповка, озера-старицы; Змиевск. р-н, окр. с. Занки, оз. Чернишное (Черная, 1978, 1979); Змиевск. р-н, окр. с. Артюшкова, г. Змиев, р. Мжа; окр. с. Гайдары, р. Сев. Донец, русло (Громакова, 2014, 2015)].

20. *Vallisneria spiralis* L. – Валіснерія спіральна

Охр.: (+). Ареал: Циркумпольярний. Екол.: в річках, затоках, біля берегів. Розп.: розсіяно по всій області, вперше зареєстровано на мілководді Зміївської ДРЕС

в окол. с. Лиман Зміївського р-на. [LE: М.Цвільов, 1972]; Г.Шкорбатов, 1976; в 2004 зібрано в руслі р. Сів. Дінця в околицях смт Есхар Чугуївського р-на]. *Lim.*: Чорна, 2006, 1982; Горелова, Алехин, 2002; Рокитянський, 2014, 2015. *СWU*: Зміївський р-н, Чугуївський р-н. (Чорна, 1978, 1980; Рокитянський, 2009–2011). Змиевск.: оз. Змиевской Лиман; г. Змиев, у впадіння р. Мжа в р. Сев. Донец (Черная, 1978, 1980; Громакова, Гамуля, 2008, 2015); Чугуевск. р-н, канал ТЭЦ-2 пгт Эсхар (Черная, 1978; Рокитянський, 2009-2011).

Родина – Potamogetonaceae Dumort. – Рдесникові

21. *Potamogeton acutifolius* Link. – Рдесник гостролистний

Охор.: (!). Ареал. Європейський. Екол.: у стоячих заплавах водоймах та в річках. Розп.: спорадично, переважно у степовій зоні. *Lim.*: Чорна, 2006, 1982, Горелова, 2002; Савенков, 1910; Черняев, 1859. *СWU*: Вовчанський р-н. (Цвельов М.М., 1956); Харьковская обл., Старо-Салтовский р-н. Небольшое озеро у восточной окраины песчаной террасы Сев. Донца к востоку от с. Новоодоновка. Цвельов Н.Н., 22.08.1957; те ж саме місце. 27.VIII.1956. Н. Цвельов (LE).

22. *Potamogeton compressus* L. – Рдесник стиснутий

Охор.: (-). Ареал: Циркумполярний. Екол.: по заплавах озер, затоках. Розп.: доволі, зрідка, спорадично. *Lim.*: Чорна, 2006, 1982; Горелова, Алехин, 2002; Савенков, 1910; Наливайко, 1898; Черняев, 1859. *СWU*: Чугуївський р-н. (Цвельов, 1950). Чугуевск. р-н, озеро возле с. Клугино-Башкировка (Цвельов, 1950). LE: Харьк. губ., окр. г. Изюма, озеро. Цв. 18.V.11, 3.VI.11. Булавкина А.

23. *Potamogeton gramineus* L. – Рдесник злаколистний

Охор.: (!). Ареал: Циркумполярний. Екол.: в річках, заплавах, ставках. Розп.: спорадично у центральних та південних районах області. *Lim.*: Чорна, 2006, 1982; Горелова, 2002; Савенков, 1910; Тимофеев, 1903; Наливайко, 1898; Черняев, 1859. *СWU*: Вовчанський р-н. (Цвельов М.М., 1949, 1957). [Окр. Харьков. Камышев. болото близ Новоселовки. Цвельов, 11.08.1949; Харьковская обл. Старо-Салтовский р-н. Небольшое озеро у восточной окраины песчаной террасы Сев. Донца между Ст. Салтовом и Хотомлей. Цвельов Н.Н., 27.VIII.1957. Дублет в LE]. LE: Prove Charcov, Iacus Kljukwennoje. 30.IX.1904. Г. Ширяев.

24. *Potamogeton nodosus* Poir. – Рдесник вузлуватий

Охор.: (-). Ареал: Циркумполярний. Екол.: біля берегів річок, на мілководді, в затоках. Розп.: доволі зрідка, спорадично, частіше в степовій частині області. *Lim.*: Чорна, 2006, 1982; Горелова, Алехин, 2002. *СWU*: Изюмський р-н. (Чорна, 1978). Изюмск. р-н, р. Сев. Донец, обширное песчаное мелководье, массово (Черная, 1978).

25. *Potamogeton obtusifolius* Mert. et. W.D.J. Koch – Рдесник туполистий

Охор.: (+) (g*). Ареал: Циркумполярний. Екол.: в стоячих заплавах водоймах. Розп.: спорадично в центральній та північній частині області. [Окр. Харькова. 1825. В.Черняев; с. Лиман, возле Водолаги. 1820. В.Черняев; Волчанский р-н, с. Лиман на второй террасе Сев. Донца. 24.07.1930. Прошкина; Чугуевский р-н, окр. с. Клугина-Башкировка. 26.08.1950. Н.Цвельов]. *Lim.*: Чорна, 2006, 1982; Горелова, Алехин, 2002; Савенков, 1910; Черняев, 1859. *СWU*: Чугуївський, Зміївський р-ни. (Черняев, 1859; Прошкина, 1930; Цвельов, 1950, 1956; Ермашова, 1959). Чугуевск. р-н, окр. с. Клугина-Башкировка, водоемы песчаной террасы (Цвельов, 1956); Змиевск. р-н, в затоке Сев. Донца, р-н с. Задонецкого (Ермашова, 1959).

26. (?) *Potamogeton praelongus* Wulfen – Рдесник довгий

Охор.: (-). Ареал: Циркумполярний. Екол.: в озерах, річках. Розп.: дуже зрідка. Волчанский р-н, оз. Лиман за р. Сев. Донец (26.07.1856, В.Черняев). *Lim.*: Чорна, 2006, 1982. *СWU*: Волчанский р-н, оз. Лиман за р. Сев. Донец. 26.07.1856, В.Черняев.

27. *Potamogeton sarmaticus* Mäemets – Рдесник сарматський

Охор.: (+) (g*). Ареал: Євразійський. Екол.: в річках, затоках. Розп.: дуже зрідка, спорадично. *Lim.*: Чорна, 2006, 1982; Горелова, Алехин, 2002. *СWU*: Зміївський р-н. (Чорна, 1980). [Змиевск. р-н, уроч. Горелая долина, в мелководном оз. (Черная, 1980)].

28. *Potamogeton trichoides* Cham. et. Schlecht. – Рдесник колосовидний

Охор.: (-). Ареал: Євразійський. Екол.: в озерах, стоячих заплавах водоймах. Розп.: зрідка, спорадично по області. *Lim.*: Чорна, 2006, 1982; Горелова, Алехин, 2002; Савенков, 1910; Наливайко, 1898; Черняев, 1859. *СWU*: Харківський, Зміївський р-ни. (Цвельов, 1949; Чорна, 1979); Харьковск. р-н, у с. Жихор, озеро (Цвельов, 1949), Змиевск. р-н, окр. с. Гинеевка, пойменное озеро (Черная, 1979).

Родина – Najadaceae Juss. – Різухові

29. *Caulinia minor* (All.) Coss et Germ – Каулінія мала

Охор.: (+). Ареал: Євразійський. Екол.: в стоячих заплавах водоймах. Розп.: розсіяно по всій області. *Lim.*: Чорна, 2006, 2001, 1982; Горелова, Алехин, 2002; Савенков, 1910; Наливайко, 1898; Черняев, 1859. *СWU*: Зміївський р-н. (Цвельов, 1949). Змиевск. р-н, у с. Задонецкое, в оз. поймы Сев. Донца (Цвельов, 1949).

Родина – Lemnaceae S.F. Gray – Ряскові

30. *Wolffia arrhiza* (L.) Horkel ex Wimmer – Вольфія без коренева

Охор.: (+) (b*) (g+). Ареал: Циркумполярний. Екол.: в стоячих заплавах водоймах. Розп.: дуже рідко, спорадично в лісостеповій частині області. *Lim.*: Чорна, 2006, 1982; Горелова, Алехин, 2002. *СWU*: зразки відсутні. LE: Харьк. обл., Балаклейский р-н, небольшое водоем в пойме Донца (лев. бер.) км в 9–10 к западу от Балаклеи и немного западнее шоссе из сел. Меловая к ст. Янковской, обильно (с примесью других Lemnaceae). 3.VIII.1972. Н.Цвельов.

Прибережно-водні види

Відділ – Magnoliophyta – Покритонасінні

Клас – Magnoliopsida – Дводольні

Родина – Ranunculaceae – Жовтецеві

1. *Caltha palustris* L. – Калюжниця болотна

Охор.: (!). Ареал: Циркумполярний. Екол.: по заболоченим лукам, болотам, в заплавах лісах. Розп.: спорадично по всій області, переважно в центральній частині області. *Лім.*: Горелова, Алехин, 2002; Чорна, 1982; Савенков, 1910; Тимофеев, 1903; Ширяев, 1903; Наливайко, 1898; Черняев, 1859. *CWU*: Харківський р-н, Зміївський р-н, Балаклійський р-н, Куп'янський р-н, Чугуївський р-н, Золочівський р-н. (Черняев В.М., 1860; Пискунов С.Н., 1913; Клоков М.В., 1932; Зоз І.Г., 1933; Воскресенська, 1936, 1937; Цвельов М.М., 1950; Свистунова Е., 1954; Чорна Г.А., 1978, 1979). [(Гербарій В.М.Черняева) Бабаї (окол. Харкова. Черняев В.М., 04.17.1860; Окр. г. Куп'янська 2–3 в. в Ю.В. Заливної луг (пойма). Пискунов С.Н., 1913; Околиці р. Куп'янка. Клоков М.В., 1932; с. Лиман хутор Коробов, биост. Зміївський р-н. Заплавина. Зоз І.Г., 1933].

2. *Ranunculus lingua* L. – Жовтець язиколістий

Охор.: (!). Ареал: Євросибірський. Екол.: в пониженнях, навколо заплавах водойм. Розп.: дуже рідко в центральній частині області (Зміївський район). *Лім.*: Чорна, 2006, 1982; Горелова, Алехин, 2002; Савенков, 1910; Ширяев, 1903; Черняев, 1859. *CWU*: Чугуївський р-н. (Цвельов М.М., 1949), Зміївський р-н. Гамуля Ю.Г., 2012, 2014).

Родина – Polygonaceae R.Br. – Гречкові

3. (?) *Rumex aquaticus* L. – Щавель водяний

Охор.: (!). Ареал: Євразійський. Екол.: берега річок та озер, заболочені луки. Розп. зрідка. *Лім.*: Чорна, 1982; Савенков, 1910; Ширяев, 1903; Наливайко, 1898; Черняев, 1859. *CWU*: Золочівський р-н, с. Скородиновка, изредка по балке возле лесного пруда. Черная Г.А., 10.06.1979.

Родина – Brassicaceae Burnett – Хрестоцвітні

4. *Rorippa brachycarpa* (С.А.Меу) Науек – Водяний хрін короткоплодий

Охор.: (!), Ендемік. Ареал: Євразійський. Екол.: по вологим заплавам лукам, берегам річок, в заплавах лісах. Розп. звичайно по всій області. *Лім.*: Чорна, 2006, 1982; Горелова, Алехин, 2002; Тимофеев, 1903; Ширяев, 1903. *CWU*: Зміївський р-н, Балаклійський р-н. (Цвельов М.М., 1950; Борзакова, 1953).

5. *Rorippa palustris* (L.) Besser – Водяний хрін болотний

Охор.: (!). Ареал: Циркумполярний. Екол.: на пісчанних вологих луках, поблизу води. Розп.: по берегам річок, заплавах водойм. *Лім.*: Чорна, 1982; Тимофеев, 1903. *CWU*: Балаклійський р-н, Харківський р-н. (Цвельов М.М., 1951; Свистунова, 1954).

Родина – Primulaceae Vent. – Первоцвітні

6. *Naumburgia thyriflora* (L.) Rchb. – Кизляк китицеквітний

Охор.: (!). Ареал: Євразійський. Екол.: на болотах, по заплавах лісах. Розп.: розсіяно по всій області. *Лім.*: Горелова, Алехин, 2002; Чорна, 1982; Тимофеев, 1903; Ширяев, 1903; Наливайко, 1898; Черняев, 1859. *CWU*: Чугуївський р-н, Зміївський р-н, Харківський р-н.; Печенізький р-н; Вовчанський р-н. (Оперман П., 1932, 1933; Чешко В., 1933; Котов М., 1934; Слуцька, 1951; Цвельов М.М., 1952; Ермоленко Е.Д., 1957; Чорна Г.А., 1978, 1979). [Харківська приміська смуга на півн. схід від хут. Кулики. Луки р. Лопані. Опперманн П., 04.06.1932; Недалеко от х. Калаш., (на восток), у дороги, ведущей к ст. Безруковки, 1-я лесовая терраса с блюдцами. Сфагновое болото. Опперманн П., 20.06.1933; Харківська обл., Вовчанський р-н, с. Кисляківка. На сфагновому болоті. Чешко В., 21.06.1933; В окр. с. Лизогубовки, в больших ольшатниках по склону к 1-й террасе левого берега р. Уды. Котов М., 22.05.1934].

Родина – Rosaceae Juss. – Розові

7. *Comarum palustre* L. – Вовче тіло болотне

Охор.: (+). Ареал: Циркумполярний. Екол.: на сфагнових болотах, у борах. Розп.: зрідка в центральних та південних районах області. *Лім.*: Горелова, Алехин, 2002; Савенков, 1910; Тимофеев, 1903; Черняев, 1859. *CWU*: Харківський р-н, Зміївський р-н, Чугуївський р-н, Дергачівський р-н. (Лавренко Є., 1916, 1917; Касьяненко, 1939; Лагутко, 1937; Манюк Л., 1937; Свистунова Е., 1947; Цвельов М., 1951; Ставицька, 1951; Алексеєнко М., 1955; Комир З., 1950, 1969, 1970; Чорна Г., 1979). [В осоковому болоті за мельницею Скуридина у ж.д. моста через р. Лопань, г. Харьков. Лавренко Є.М., 16.05.1916; Сфагновое, торфяное болото в котловине среди леса у с. Гавриловка Харьк. у. Лавренко Є.М., 1917; На болоті в Бишинском бору, около села Лиман. Змиевского района. Харьковской области. Манюк Л., 27.05.1937].

Родина – Hippuridaceae Link – Водянососонкові

8. *Hippuris vulgaris* L. – Водяна сосонка звичайна

Охор.: (g+). Ареал: Циркумполярний. Екол.: на заболочених луках, на мілководдях. Розп.: рідко, по всій області. *Лім.*: Горелова, Алехин, 2002; Чорна, 1982; Савенков, 1910; Наливайко, 1898; Черняев, 1859. *CWU*: Барвінковський р-н. (Громакова А.Б., 2009).

Родина – Apiaceae Lindl. – Зонтичні

9. *Berula erecta* (Huds.) Cov. – Сієла пряма

Охор.: (!). Ареал: Циркумполярний. Екол.: по вологих місцях, берегам річок, канав, заходить у воду. Розп.: розсіяно по області. *Лім.*: Чорна, 1982. *CWU*: Золочівський р-н, Зміївський р-н, Чугуївський р-н, Печенізький р-н. (Цвельов М.М., 1949; Чорна Г.А., 1982; Рокитянський А.Б., 2010, 2011).

10. *Cicuta virosa* L. – Цикута отруйна

Охор.: (+). Ареал: Євразійський. Екол.: по заболочених місцях в заплавах, поблизу заплавах водойм. Розп.: рідко, поодинокі в долині р. Сів. Донець, охороняється. *Лім.*: Горелова, Алехин, 2002; Чорна, 1982; Савенков, 1910; Наливайко, 1898; Черняев, 1859. *CWU*: Вовчанський р-н, Зміївський р-н.

(Цвельов М.М., 1956; Чорна Г.А., 1978; Гамуля, 2006, 2013).

Родина – Menyanthaceae Dumort. – Бобівникові

11. *Menyanthes trifoliata* L. – Бобівник трилистяний

Охор.: (-). Ареал: Циркумпольярний. Екол.: на болотах, в пониззях піщаної тераси. Розп.: дуже рідко в долині р. Сів. Донець та деяких його притоках («Моховате» болото в окол. м. Харкова), охороняється. *Лім.*: Горелова, Алехин, 2002; Чорна, 1982; Савенков, 1910; Наливайко, 1898; Черняев, 1859. *CWU*: Зміївський р-н, Харківський р-н, Дергачівський р-н. (Лавренко Є.М., 1916; Батюк, 1949; Цвельов М.М., 1949; Комир З.В., 1969; Чорна Г.А., 1979). [Харьковск. у. и г., с. Дергачи («Глубокое») Окраина торфяника осокового, терр. р. Лопани. Лавренко Е.М., 12.08.1916; Клюквенное болото. В центре на Sphagnum. г. Харьков. Лавренко Е.М., 1916].

Клас – Liliopsida – Однодольні

Родина – Alismataceae Vent. – Частухові

12. *Caldesia parnassifolia* (L.) Parl. – Кальдезія білозоролиста

Охор.: (*) (-). Ареал: Європейський релікт. Екол.: по берегам водой та у воді, на заплавах та терасових озерах. Розп.: зрідка. [Окрестности Харькова, Лиман возле дороги в Водолагу из Мерефы. 18.07.1820. В.М.Черняев]. *Лім.*: Чорна, 2006; Наливайко, 1898; Черняев, 1859. *CWU*: зразки відсутні. *LE*: Окр. Харькова, за Мерефой, Черняев, препарат пыльцы хранится в споротеке.

Родина – Iridaceae Juss. – Півникові

13. *Iris pseudacorus* L. – Півник болотний

Охор.: (!). Ареал: Євросибірський. Екол.: по берегам заплавлених водойм. Розп.: розсіяно по всій області. *Лім.*: Горелова, Алехин, 2002; Чорна, 1982; Савенков, 1910; Тимофеев, 1903; Ширяев, 1903; Наливайко, 1898; Черняев, 1859. *CWU*: Балаклійський р-н, Чугувський р-н, Печенізький р-н, Вовчанський р-н, Харківський р-н. (Десятова Н., 1912; Меркулова, 1954; Ермоленко Є.Д., 1956; Кузикова О.Б., 1974). [Харьков. г. Волчанск. у. Долина р. Бабки между с. Бабкой и Пятницким. По берегам водоемов – Десятова Н., 06.1912].

Родина – Cyperaceae Juss. – Осокові

14. *Bolboschoenus planiculmis* (F.Schmidt) T.V.Egorova – Бульбокомиш плоскостеблий

Охор.: (-). Ареал: Європейсько-Північноамериканський. Екол.: біля берегів водойм, у воді до 0,5 м, зрідка глибше, по воглих берегах, на болотах. Розп. зрідка. *Лім.*: не згадується. *CWU*: Зміївський р-н. (Пархоменко, 1947; Зоз І., 1975; Рокитянський А.Б., 2009). [Пойменный луг в окрест. Змиевской биост. 26.06.1947 Пархоменко. NC. *Bulboschoenus maritima* (L.) Palla 09. 1975 Зоз., NC. *Bulboschoenus pralucednus* (F. Schmidt). І. Данилик. 03.02.2011 Змиевской р-н, окрестности биостанции ХНУ, вокруг старицы р. Сев. Донца. 16.07.2009 А.Б.Рокитянський. NC. *Bolboschoenus planiculmis* (F.Schmidt) T.V. Egorova. І. Данилик. 03.02.2011].

15. *Carex pseudocyperus* L. – Осока несправжньоосмикавцева

Охор.: (+). Ареал: Циркумпольярний. Екол.: по лісових болотах, в заплавах та на піщаних терасах. Розп.: доволі рідко, спорадично по всій області. *Лім.*: Горелова, Алехин, 2002; Чорна, 1982; Савенков, 1910; Наливайко, 1898; Черняев, 1859. *CWU*: Харківський р-н, Чугувський р-н, Ізюмський р-н, Вовчанський р-н. (Лавренко Є.М., 1917; Свистунова Є., 1947; Цвельов М.М., 1950, 1951; Чорна Г.А., 1978, 1979). [Сыропесчаная заторфовывающаяся выемка полотна Сев. Донец ж. дороги близ ст. Куряж Харьков. у. Лавренко Е.М., 18.06.1917].

16. *Carex rostrata* Stokes – Осока здута

Охор.: (!). Ареал: Циркумпольярний. Екол.: на сфагнових болотах. Розп.: дуже рідко в лісостеповій частині області, охороняється. *Лім.*: Чорна, 2006, 1982; Горелова, Алехин, 2002. *CWU*: Зміївський р-н, Харківський р-н. (Цвельов М.М., 1949; Чорна Г.А., 1979).

17. *Cyperus glomeratus* L. – Смикавець скупчений

Охор.: (!). Ареал: Євразійський. Екол.: на піщаних мулистих місцях, по берегам річок та озер. Розп.: зрідка, спорадично в долині Сів. Дінця. *Лім.*: Горелова, Алехин, 2002; Чорна, 1982; Черняев, 1859. *CWU*: Ізюмський р-н, Балаклійський р-н. (Чорна Г.А., 1978).

18. *Scirpus hippolytii* (V. Krecz.) V. Krecz. – Комиш Іполіта

Охор.: (!). Ареал: Євразійський. Екол.: біля берегів водойм. Розп.: дуже рідко. *Лім.*: не згадується. *CWU*: Балаклійський р-н. (Чешко В., 1939). [Балаклеийский р-н. Племхоз «Пятигорск». На забол. склоне. 14.07.1939. В. Чешко. NC. *Scirpus tabernemontani* C.C. Gmel. 11.1975, Зоз І.; NC. *Schenoplectus hippolytii* (V. Krecz.) V. Krecz. 04.02.2011, det. Данилик].

19. (?) *Scirpus radicans* Schkuhr. – Комиш укорінливий

Охор.: (-). Ареал: Євразійський. Екол.: на заболочених луках, лісових болотах. Розп.: дуже рідко басейн Сів. Дінця. Зміївський р-н, с. Лиман; Вовчанський р-н. с. Лиман. *Лім.*: Чорна, 2006, 1982. *CWU*: зразки відсутні.

20 (?) *Scirpus triqueter* L. (*Hymenochaeta triqueter* (L.) Nakai – Комиш тригранний

Охор.: (-). Ареал: Євразійський. Екол.: по берегам на мулистих ґрунтах. Розп.: дуже рідко, басейн Сів. Дінця. Вовчанський р-н. с. Лиман. *Лім.*: Чорна, 2006, 1982. *CWU*: зразки відсутні.

Родина – Poaceae Barnhart – Злакові

21. *Glyceria arundinaceae* Kunth – Лепешняк тростиновий

Охор.: (g*). Ареал: Європейський. Екол.: на прибережних ділянках заток, водойм. Розп.: розсіяно по всій області. *Лім.*: Чорна, 2006, 1982; Горелова, Алехин, 2002; Наливайко, 1898; Черняев, 1859. *CWU*: Харківський р-н, Золочівський р-н, Вовчанський р-н, Зміївський р-н. (Цвельов М.М., 1951; Чорна Г.А., 1978, 1979).

22. (?) *Scolochloa festucacea* (Wild.) Linc – Тростяниця кострицевидна

Охор.: (!). Ареал: Циркумполярний. Екол.: на болотах, по берегам водойм. Розп.: дуже рідко. *Лім.*: Чорна, 2006; Черняев, 1859. *СВУ*: Дергачівський р-н, Зміївський р-н. (Лавренко Є.М., 1920; Оперман П., 1932). (Дергачівський р-н, х. Бережного, надлучна тераса р. Лопань, 13.06.1920. [Дергачовський р-н, х. Бережного, надлугова тераса р. Лопань. Лавренко Є.М., 13.06.1920; Змиевской р-н, с. Лиман и с. Андреевка. Лавренко Е., 26.06.1920; Харьковский р-н, х. Кулика, пойма р. Лопань. Оперман П., 09.06.1932].

Родина – Araceae Jus. – Ароїдні

23. *Acorus calamus* L. – Аїр звичайний

Охор.: (g+). Ареал: Циркумполярний. Екол.: по берегам річок та заплавам водоймам. Розп.: звичайно по всій області. *Лім.*: Горелова, Алехин, 2002; Чорна, 1982; Савенков, 1910; Наливайко, 1898; Черняев, 1859. *СВУ*: Зміївський р-н, Печенізький р-н, Харківський р-н. (Черняев В.М., 1855; Шостенко Н.А., 1925; Майоров, 1925; Гадюка, 1947; Радочина, 1947; Зільберман, 1951; Єрмоленко Є.Д., 1956; Перепелиця, 1957; Філіппова, 1959; Шилова, 1957; Кузнєцова, 1959).

24. *Calla palustris* L. – Образки болотні

Охор.: (+). Ареал: Циркумполярний. Екол.: по заболочених ділянках в лісах надзаплавної тераси. Розп.: дуже рідко, спорадично в лісостеповій частині області, охороняється. *Лім.*: Чорна, 2006, 1982; Горелова, Алехин, 2002; Черняев, 1859. *СВУ*: Зміївський р-н. (Цвельов М.М., 1956).

Список літератури

- Гамуля Ю.Г. Заметки к флоре урочища «Горелая долина» (Змиевской район Харьковской области) // Материалы научной конференции молодых ученых биологического факультета и научно-исследовательского института биологии. – Харьков: ХГУ, 1994. – С. 10–11. /Gamulya Yu.G. Zametki k flore urochishcha «Gorelaya dolina» (Zmiyevskoy rayon Kharkovskoy oblasti) // Materialy nauchnoy konferentsii molodykh uchenykh biologicheskogo fakulteta i nauchno-issledovatel'skogo instituta biologii. – Kharkov: KhGU, 1994. – S. 10–11./
- Горелова Л.Н., Алехин А.А. Редкие растения Харьковщины (систематический список редких сосудистых растений, вопросы их охраны). – Харьков: Изд-во ХНУ им. В.Н. Каразина, 1999. – 52с. /Gorelova L.N., Alekhin A.A. Redkiye rasteniya Kharkovshchiny (sistematicheskii spisok redkikh sosudistykh rasteniy, voprosy ikh okhrany). – Kharkov: izd-vo KhNU im. V.N. Karazina, 1999. – 52s./
- Горелова Л.Н., Алехин А.А. Растительный покров Харьковщины: очерк растительности, вопросы охраны, аннотированный список сосудистых растений. – Харьков: Изд-во ХНУ им. В.Н. Каразина, 2002. – 231с. /Gorelova L.N., Alekhin A.A. Rastitelnyy pokrov Kharkovshchiny: ocherk rastitelnosti, voprosy okhrany, annotirovannyi spisok sosudistykh rasteniy. – Kharkov: izd-vo KhNU im. V.N. Karazina, 2002. – 231s./
- Горелова Л.Н., Алехин А.А., Друлева И.В., Гамуля Ю.Г. Редкие и исчезающие растения национального природного парка «Гомольшанские леса». – Харьков: Изд-во ХНУ им. В.Н. Каразина, 2007. – 138с. /Gorelova L.N., Alekhin A.A., Druleva I.V., Gamulya Yu.G. Redkiye i ischezayushchiye rasteniya natsionalnogo prirodnogo parka «Gomol'shanskiye lesa». – Kharkov: izd-vo KhNU im. V.N. Karazina, 2007. – 138s./
- Горелова Л.Н., Друлева И.В., Гамуля Ю.Г. К изучению растительного покрова урочища «Горелая долина» // Научные исследования на Северо-Донецкой биологической станции. Материалы научной конференции, посвященной 80-летию основания. – Харьков: ХГУ, 1995. – С. 37–39. /Gorelova L.N., Druleva I.V., Gamulya Yu.G. K izucheniyu rastitelnogo pokrova urochishcha «Gorelaya dolina»// Nauchnyye issledovaniya na Severo-Donetskoй biologicheskoy stantsii. Materialy nauchnoy konferentsii, posvyashchennoy 80-letiyu osnovaniya. – Kharkov: KhGU, 1995. – S. 37–39./
- Демченко М.А. Гидрография Харьковской области // Харьковская область: природа и хозяйство. Материалы Харьковского отдела географического общества Украины. – 1971. – Вып. VIII. – С. 51–65. /Demchenko M.A. Gidrografiya Kharkovskoy oblasti // Kharkovskaya oblast: priroda i khozyaystvo. Materialy Kharkovskogo otдела geograficheskogo obshchestva Ukrainy. – 1971. – Vyp. VIII. – S. 51–65./

Родина – Sparganiaceae Rudolphi – Їжачоголові

25. *Sparganium minimum* Wallr. – Їжача голівка маленька

Охор.: (+)(g*). Ареал: Циркумполярний. Екол.: в заплавах водоймах, на сфагнових болотах. Розп.: зрідка, в лісостеповій частині області, охороняється. *Лім.*: Чорна, 2006, 1982; Горелова, Алехин, 2002; Савенков, 1910; Наливайко, 1898. *СВУ*: Вовчанський р-н, Ізюмський р-н. (Чорна Г.А., 1978, 1979). *ЛЕ*: Харьков. губ., болото между Высочиновкой и Артоховкой Змиевского уезда. 29 июля 1912 г.; Herb. Fisher, *Sparganium natans*, Charcovio. Czernajew; Харьк. обл., Старо-Салтовский р-н, солончаковый луг, у дороги из Стар. Салтова в Хотомлю, обильно. 27.VIII.1956. Н. Цвелев.

26. *Sparganium neglectum* Beeby – Їжача голівка непомітна

Охор.: (-). Екол.: в заплавах водоймах, на сфагнових болотах. Ареал: Євроазіатський. Розп.: зрідка, в лісостеповій частині області, охороняється. *Лім.*: Горелова, Алехин, 2002. *СВУ*: зразки відсутні.

Родина – Typhaceae Juss. – Рогози

27. *Typha laxmannii* Lepesch. – Рогоз Лаксманів

Охор.: (+)(g+). Ареал: Євроазіатський. Екол.: по берегам заток, по заболочених ділянках. Розп.: доволі рідко, в різних районах області. *Лім.*: Гамуля, 1994; Горелова и др., 1995; Горелова, Алехин, 2002; Чорна, 1982. *СВУ*: Харківський р-н, Зміївський р-н. (1948, 1957).

- Дубина Д.В., Чорна Г.А. Види роду *Potamogeton* L. у водній флорі долини Сіверського Дінця // Укр. ботан. журнал. – 1984. – Т.41, №4. – С. 22–28. / Dubyna D.V., Chorna G.A. Vydy rodu *Potamogeton* L. u vodniy flori dolyny Sivers'kogo Dintsya // Ukr. botan. zhurnal. – 1984. – T.41, No. 4. – S. 22–28./
- Зелена книга України / Під загальною ред. чл.-кор. НАН України Я.П.Дідуха. – Київ: Альтерпрес, 2009. – 448с. / Zelena knyha Ukrainy / za ped. Ya.P.Didukha. – Kyiv: Al'terpres, 2009. – 448p./
- Казаринова А.О. Флора пойменных водоемов Северского Донца в Харьковской области: структура и охрана // Научные ведомости Белгородского гос. ун-та. Серия Естеств. науки. – Белгород: Изд. НИУ «БелГУ», 2013. – Вып.22, №3 (146). – С. 23–29. /Kazarinova A.O. Flora poymennykh vodoyemov Severskogo Dontsa v Kharkovskoy oblasti: struktura i okhrana // Nauchnyye vedomosti Belgorodskogo gos. un-ta. Seriya Yestestv. nauki. – Belgorod: Izd. NIU “BelGU”, 2013. – Vyp.22, No. 3 (146). – S. 23–29./
- Казаринова Г.О. Місцезростання *Utricularia minor* L. та її охорона на північному сході України // Матеріали міжнародної конф. молодих учених «Актуальні проблеми ботаніки та екології». – Умань: Вид. «Сочинський», 2014. – С.87. / Kazarinova G.O. Mistsezrostannya *Utricularia minor* L. ta ii okhorona na pivnichnomu skhodi Ukrainy // Materialy mizhnarodnoi konf. molodykh uchenykh “Aktualni problemy botaniky ta ekologii”. – Uman: Vyd. “Sochinsky”. – 2014. – S.87./
- Клімов О.В., Вовк О.Г., Філатова О.В. та ін. Природно-заповідний фонд Харківської області. – Харків: Вид-во «Райдер», 2005. – 304с. /Klimov O.V., Vovk O.G., Filatova O.V. ta in. Pryrodno-zapovidnyy fond Kharkivs'koi oblasti. – Kharkiv: Vyd-vo “Rayder”, 2005. – 304s./
- Наливайко П.Н. Список дикорастущих и одичалых цветковых и высших споровых растений, собранных в г. Харькове и его окрестностях в 1891–97 гг. – Харьков: Паровая типография и литография, 1898. – 152с. /Nalivayko P.N. Spisok dikorastushchikh i odichalykh tsvetkovykh i vysshykh sporovykh rasteniy, sobrannykh v g. Kharkove i yego okrestnostyakh v 1891–97 gg. – Kharkov: Parovaya tipografiya i litografiya, 1898. – 152s./
- Определитель высших растений Украины / Д.Н.Доброчаева, М.И.Котов, Ю.Н.Прокудин и др. – Киев: Наукова думка, 1987. – 548с. /Opredelitel' vysshykh rasteniy Ukrainy / D.N.Dobrochayeva, M.I.Kotov, Yu.N.Prokudin i dr. – Kiyev: Naukova dumka, 1987. – 548s./
- Офіційні переліки регіонально рідкісних рослин адміністративних територій України (довідкове видання) / Укл.: Т.Л.Андриєнко, М.М.Перегрим. – Київ: Альтерпрес, 2012. – 148с. /Ofitsiyni pereliky regionalno ridkisnykh roslyn administratyvnykh terytoriy Ukrainy (dovidkove vydannya) / Ukl.: T.L.Andriyenko, M.M.Peregrym. – Kyiv: Alterpres, 2012. – 148s./
- Рокитянський А.Б. К вопросу распространения редкого адвентивного вида *Vallisneria spiralis* L. на территории Харьковской области // Матеріали ІХ Міжнародної конференції молодих учених «Біологія: від молекули до біосфери». – Харків: ФОР Шاپовалова Т.М., 2014. – С. 111–112. /Rokityansky A.B. K voprosu rasprostraneniya redkogo adventivnogo vida *Vallisneria spiralis* L. na territorii Kharkovskoy oblasti // Materialy IX Mizhnarodnoi konferentsii molodykh uchenykh «Biologiya: vid molekuly do biosfery». – Kharkiv: FOP Shapovalova T.M., 2014. – S. 111–112./
- Рокитянський А.Б. До питання розповсюдження *Ceratophyllum demersum* Sapjeg. на території Харківської області // Матеріали міжнародної конференції молодих учених «Актуальні проблеми ботаніки та екології». – Херсон, 2016. – С.45. /Rokityansky A.B. Do pytannya rozpovsyudzhennya *Ceratophyllum demersum* Sapjeg. na terytoriyi Kharkivs'koyi oblasti // Materialy mizhnarodnoi konferentsiyi molodykh uchenykh “Aktualni problemy botaniky ta ekologiyi”. – Kherson, 2016. – S.45./
- Рокитянський А.Б., Гамуля Ю.Г. История изучения и структурный анализ высшей водной и прибрежно-водной флоры Харьковской области // Вісник Харківського університету імені В.Н.Каразіна. Серія: біологія. – 2014. – №1100, вип.20. – С. 358–366. /Rokityansky A.B., Gamulya Yu.G. Istoryiya izucheniya i strukturnyy analiz vysshey vodnoy i pribrezhno-vodnoy flory Kharkovskoy oblasti // Visnyk Kharkivs'kogo universytetu im. V.N. Karazina. Seriya: biologiya. – No. 1100, vyp.20. – Kharkiv, 2014. – S. 358–366./
- Рокитянський А.Б., Романченко А.В. Рідкісні види вищої водної та прибережно-водної флори Харківської області // Наукові основи збереження біотичної різноманітності: Матеріали І (ХІІ) Міжнародної наукової конференції молодих учених. – Львів, 2015. – С. 97–100. /Rokityansky A.B., Romanchenko A.V. Ridkisni vydy vyshchoyi vodnoyi ta pryberezhno-vodnoyi flory Kharkivs'koi oblasti // Naukovi osnovy zberezhennya biotichnoi riznomanitnosti: Materialy I (XII) Mizhnarodnoi naukoyi konferentsii molodykh uchenykh. – Lviv, 2015. – S. 97–100./
- Савенков М. Материалы к изучению водной флоры р. Донца и некоторых его притоков в Харьковской губернии. – Харьков: Русская типография и литография, 1910. – 59с. /Savenkov M. Materialy k izucheniyu vodnoy flory r. Dontsa i nekotorykh yego pritokov v Kharkovskoy gubernii. – Kharkov: Russkaya tipografiya i litografiya, 1910. – 59s./
- Тимофеев Г.Е. К флоре окрестностей г. Харькова // Труды общества испытателей природы Харьковского ун-та. – 1903. – Т.XXXVIII, вып.1. – С. 3–65. /Timofeyev G.Ye. K flore okrestnostey g. Kharkova // Trudy obshchestva ispytateley prirody Kharkovskogo un-ta. – 1903. – T.XXXVIII, vyp.1. – S. 3–65./
- Червона книга України. Рослинний світ / Під ред. Я.П.Дідуха. – Київ: Глобалконсалтинг, 2009. – 912с. /Chervona knyha Ukrainy. Roslynnyy svit / Pid red. Ya.P. Didukha. – Kyiv: Globalkonsalting, 2009. – 912s./

- Черняев В.М. Конспект растений, дикорастущих и разводимых в окрестностях Харькова и в Украине. – Харьков: Университетская типография, 1859. – 91с. /Chernyayev V.M. Konspekt rasteniy, dikorastushchikh i razvodimyykh v okrestnostyakh Kharkova i v Ukraine. – Kharkov: Universitetskaya tipografiya, 1859. – 91s./
- Чорна Г.А. Знахідки рідкісних водних рослин у р. Сіверський Донець // Укр. ботан. журнал. – 1978. – Т.35, №5. – С. 476–478. /Chorna G.A. Znakhidky ridkisnykh vodnykh roslin u r. Sivers'kyy Donets // Ukr. botan. zhurnal. – 1978. – T.35, No. 5. – S. 476–478./
- Чорна Г.А. Систематичний і екологічний аналіз вищої водної флори басейну р. Сіверський Донець // Укр. ботан. журнал. – 1982. – Т.39, №5. – С. 12–16. /Chorna G.A. Systematychnyy i ekologichnyy analiz vyshchoi vodnoi flory baseynu r. Sivers'kyy Donets. – Ukr. botan. zhurnal. – 1982. – T.39, No. 5. – S. 12–16./
- Чорна Г.А. Рослини наших водойм (Атлас-довідник). – Київ: Фітосоціоцентр, 2001. – 134с. /Chorna G.A. Roslyny nashykh vodoym (Atlas-dovidnyk). – Kyiv: Fitosotsiotsentr, 2001. – 134s./
- Чорна Г.А. Флора водойм і боліт Лісостепу України. Судинні рослини. – Київ: Фітосоціоцентр, 2006. – 186с. /Chorna G.A. Flora vodoym i bolit Lisostepu Ukrayiny. Sudynni roslyny. – Kyiv: Fitosotsiotsentr, 2006. – 186s./
- Чорна Г.А. Рослинність водойм і боліт Лісостепу України. – Умань: ПП Жовтий О.О., 2013. – 304с. /Chorna G.A. Roslynnist' vodoym i bolit lisostepu Ukrainy. – Uman': PP Zhovtyy O.O., 2013. – 304s./
- Ширяев Г.И. Материалы для флоры южной части Старобельского и восточной Купянского уездов Харьковской губернии // Труды общества испытателей природы Харьковского ун-та. – 1903. – Т.XXXVIII, вып.1. – С. 145–234. /Shiryayev G.I. Materialy dlya flory yuzhnoy chasti Starobel'skogo i vostochnoy Kupyanskogo uyezdov Kharkovskoy gubernii // Trudy obshchestva ispytateley prirody Kharkovskogo un-ta. – 1903. – T.XXXVIII, vyp.1. – S. 145–234./
- Bern Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats. (<http://www.coe.int/en/web/bern-convention>)
- European Red List of Globally Threatened Animals and Plants. (http://bot.biologia.uniipi.it/listerosse/European_vascular_plants.pdf)
- Mosyakin S.L., Fedoronchuk M.M. Vascular plants of Ukraine: A nomenclatural checklist. – Kiev: M.G.Kholodny Institute of Botany, 1999. – 345p.

Представлено: Г.А.Чорна, О.В.Філатова / Presented by: G.A.Chorna, O.V.Filatova

Рецензент: Т.В.Догадіна / Reviewer: T.V.Dogadina

Подано до редакції / Received: 17.02.2017